

УДК 343.91-053.6:364-787.7

ПЕНІТЕНЦІАРНА ПЕДАГОГІКА: ЇЇ ЗМІСТ ТА РОЛЬ У ПОЗИТИВНОМУ КРИМІНОЛОГІЧНО ЗНАЧУЩОМУ ВПЛИВІ НА НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ

PENITENTIARY PEDAGOGY: ITS CONTENTS AND ROLE IN A POSITIVE CRIMINOLOGICAL SIGNIFICANT IMPACT ON JUVENILES PERSONS BEING SENTENCED TO PRISON

Валуйська М.Ю.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінології і кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті у загальному вигляді окреслюються об'єкт, предмет, керівні принципи, завдання та методи пенітенціарної педагогіки. Ви-світлюється актуальність її розвитку для вирішення практичних проблем виховання, освіти, виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених. Авторка також розглядає проблему співвідношення пенітенціарної педагогіки та пенітенціарної антропології.

Ключові слова: пенітенціарна педагогіка, пенітенціарна антропологія, кримінологічно значущий вплив, особа неповнолітнього зло-чинця, виховання, освіта, виправлення, ресоціалізація.

В статье в общем виде очерчиваются объект, предмет, руководящие принципы, задачи и методы пенитенциарной педагогики. Ос-вещается актуальность ее развития для решения практических проблем воспитания, образования, исправления и ресоциализации несовершеннолетних осужденных. Автор также рассматривает проблему соотношения пенитенциарной педагогики и пенитенциарной антропологии.

Ключевые слова: пенитенциарная педагогика, пенитенциарная антропология, криминологические значимое влияние, личность несовершеннолетнего преступника, воспитание, образование, исправление, ресоциализация.

In article generally defines object, subject, guidelines, objectives and methods of the penitentiary antropogogy. We consider the relevance of its development for solution of practical problems of upbringing, education, correction and resocialization of juvenile offenders. The author also considers the problem the ratio of penitentiary pedagogy and penitentiary andragogy.

Key words: penitentiary pedagogy, penitentiary andragogy, criminological significant impact, personality of juvenile offender, education, upbringing, correction, resocialization.

Постановка проблеми. Проблема злочинності непо-внoлітніх – це проблема, яка має найбільший потенціал криміногенного впливу на майбутнє соціуму. Тому є дуже важливим те, яким чином вплине на засудженого до по-збавлення волі неповнолітнього перебування у виховній колонії та який життєвий шлях обере молода людина піс-ля відбуття покарання. Вирішення цієї проблеми залежить від розуміння детермінант, які обумовили вчинення зло-чину неповнолітньою особою та від рівня професійної майстерності тих, хто чинитиме корекційний вплив на ви-хованців під час відбуття ними покарання.

Початок життя людини характеризується підвищеною сприйнятливістю інформаційного потоку зовні. Це надає

можливості досить швидкого пізнання дитиною оточую-чого середовища, адаптації у соціумі. І позитивні події, і травмуючі ситуації у період підвищеної сенситивності за-лишають на структурних складових особистості відбитки, які обумовлюють специфіку сприйняття реальності осо-бою практично на все подальше життя [2]. Як правило, не-повнолітні злочинці характеризуються високим ступенем соціальної та педагогічної занедбаності. Тому в умовах по-збавлення волі вихователі, педагоги та інший персонал ви-ховної колонії мають докласти серйозних зусиль для того, щоб надолужити всі упущення ранньої соціалізації особи.

Одним із дієвих способів формування особистості є ознайомлення її із культурними досягненнями людства,

залучення до суспільно корисної діяльності, розвиток найкращих якостей та рис характеру. По суті, це є прикладним аспектом пенітенціарної педагогіки, яка являє собою один з напрямків педагогіки, і виділилася задля виконання специфічних завдань, які мають високий соціальний попит. Але щоб успішно виконувати практичні завдання, пенітенціарна педагогіка має бути визначена як наука, тобто обов'язковим є окреслення її об'єкта, предмета, методу, принципів діяльності співвідношення з іншими науками тощо.

Мета статті. Незважаючи на те, що пенітенціарна педагогіка як відокремлений напрям педагогічної науки існує порівняно невеликий час, проблеми педагогічної роботи із особами, засудженими до покарання у виді позбавлення волі, порушували у своїх наукових працях ще М.М. Гернет, С.В. Познишев, М.Д. Сергієвський, М.С. Таганцев, І.Я. Фойницький. Окремо варто зазначити суттєвий внесок у теорію та практику пенітенціарної педагогіки А.С. Макаренка. Висловлені ними думки та прикладні надбання знайшли подальшого розвитку у роботах таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Ю.М. Антонян, В.В. Голіна, І.М. Данишин, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Колб, В.М. Литвишків, В.Ф. Пирожков, Д.В. Сочивко, О.В. Старков та ін.

Сьогодення результати виховної роботи засуджених свідчать про нагальну необхідність у підвищенні її якості. Це зумовлює потребу в науковому осмисленні мікроклімату пенітенціарних закладів з позицій загальних тенденцій до гуманізації та демократизації суспільства, розвитку педагогічної науки, впровадженні у практику методів роботи із засудженими, що сприятимуть підвищенню ефективності діяльності пенітенціарної служби з огляду на завдання, які ставить перед нею держава.

Але тут ми стикаємося із неточним визначенням предмету пенітенціарної педагогіки як галузі педагогічного знання, недостатньою розробленістю її методологічного апарату, що тягне за собою складності в організації системної виховної роботи із засудженими в умовах виконання покарання у виді позбавлення волі, неадекватністю практики застосування педагогічних методів, спрямованих на освіту, виправлення та ресоціалізацію засуджених.

Виклад основного матеріалу. Пенітенціарна педагогіка є однією із галузей педагогічної науки. Але огляд літератури, присвяченої теоретико-прикладним аспектам цієї галузі, свідчить про те, що автори означених праць не враховують сучасний ступень розвиненості наук педагогічного циклу. І.В. Пахомов висловлює думку про те, що пенітенціарна педагогіка – це галузь педагогіки, яка вивчає спеціально-організовану, цілеспрямовану та систематичну діяльність з формування особистості засуджених (ув'язнених) та персоналу. Тобто науковий інтерес пенітенціарної педагогіки зосереджений на дослідженні сутності закономірностей навчання, виховання та розвитку людини у процесі відбування покарання у виді позбавлення волі [8]. На нашу думку, автор цього підходу у предмет пенітенціарної педагогіки включає дуже широке коло осіб, на який має здійснюватися педагогічний вплив: у цю категорію підпадають і неповнолітні і повнолітні засуджені.

Аналогічне надлишкове розширення предмету пенітенціарної педагогіки знаходимо в інших авторів, які зазначають, що «пенітенціарна педагогіка – це наука про вправний вплив на засуджених, які відбувають покарання, головним чином, у вигляді позбавлення волі. Вона вивчає закономірності та специфіку педагогічного процесу в місцях позбавлення волі, принципи, методи та форми впливу на засуджених. Таким чином, пенітенціарна педагогіка – це дисципліна про педагогічну теорію, зв'язок педагогіки з іншими науками, політикою та правоохоронною діяльністю, а також про організацію, форми, методи та прийоми, які дозволяють впливати на процес виховання та перевиховання осіб, що відбувають кримінальне покарання» [7, с. 6].

Але заслуговує на уваги позиція С.О. Ветошкіна, який вважає пенітенціарну педагогіку теоретико-методологічною та науково-практичною основою виховної роботи із засудженими у пенітенціарних установах. З урахуванням того, що виправлення, на думку науковця, є основною категорією пенітенціарної педагогіки і визначається як виховання у засуджених правослужняної поведінки, яка відповідає моральним і правовим нормам, загальноприйнятим у суспільстві і державі, він зазначає, що доцільно включати в об'єкт пенітенціарного впливу осіб, взятих під варту до рішення суду, і розглядати виховну роботу з даною категорією в якості превентивного виправлення [3]. Можна погодитися з науковцем у тій частині його висловлювання, що педагогічної уваги потребують не тільки засуджені особи, а й ті, яким ще не винесено вирок, але які вже потрапили у поле зору правоохоронних органів і потребують педагогічної допомоги. Але у цілому цей автор так само включає у предмет пенітенціарної педагогіки як неповнолітніх, так дорослих осіб.

На підтвердження власної позиції звернемося до семантики слова «педагогіка». Термін педагогіка походить від давньогрецьких слів *παις* – дитина або *παιδός* – підліток та *ἄγω* – веду *παιδαγωγική* і дослівно означає водіння дітей. У стародавній Греції педагогами називали рабів, які виховували дітей на навчання та слідували за ними. Відповідно й педагогіка дослівно означає науку про виховання та навчання дитини (підлітка). Первісно передача дитині знань та навичок, завдяки яким вона могла забезпечити собі виживання, роз'яснення їй правил поведінки у оточуючому їй соціумі, відбувалося у перші роки її життя [5]. Але у сучасному суспільстві у зв'язку з великим обсягом накопичених знань та надшвидкими темпами їх збільшення постала проблема навчання дорослих людей. Світосприйняття та засвоєння нових знань дорослими мають свою специфіку порівняно з дітьми. Тому сформувався новий напрям педагогіки – антропологіка. Головна відмінність антропологіки від педагогіки у тому, що дитині іманентно притаманна обмежена (причому суттєво обмежена) спроможність долати психологічні та вирішувати педагогічні проблеми. Тому «ведення» дитини є природним для неї процесом й не суперечить її соціально-рольовому статусу. З дорослими ж ситуація інша. Їх «ведення» може здійснюватися лише за умов, коли сам дорослий визнає необхідність цього і право іншої особи на здійснення будь-якого впливу. Тобто для цільового втручання у структурні складові особистості дорослого мають бути наявними, з одного боку, об'єктивні проблеми, з якими він сам не може впоратися, а з іншого – його суб'єктивне визнання їх наявності та бажання отримати допомогу у їх вирішенні [1, с. 160]. Методи освітньої та виховної роботи з дітьми відрізняються від способів впливу на дорослих, хоч своєю метою мають досягнення аналогічних цілей. Тому потрібний диференційований розвиток двох напрямків роботи із засудженими особами – пенітенціарної педагогіки та пенітенціарної антропологіки. Для цього потрібно точне усвідомлення змісту кожного з них, його об'єкта, предмета, керівних принципів, завдань, методів тощо. Специфіка об'єкту, предмету, керівні принципи, завдання та методи пенітенціарної антропологіки розглядалися авторкою у окремій статті [1]. Тому більш докладно зупинимося на об'єкті, предметі, завданнях, керівних принципах та методах пенітенціарної педагогіки.

Так само як не є доцільним використання стосовно дітей засобів впливу, розрахованих на дорослих, так і використання щодо дорослих виховних методів, доречних при роботі з дітьми, суттєво знижує її результативність. Тому, на наш погляд, сфера дії пенітенціарної педагогіки має розповсюджуватися переважно на виховні заклади Державної пенітенціарної служби. У деяких випадках педагогічні прийоми можуть застосовуватися і до біологічно дорослих людей, наприклад у випадках їх відставання у

розвитку, але такі випадки можуть бути, скоріше, виключенням, ніж правилом.

А.С. Макаренко писав: «В даний час вважається азбукою, що об'єктом педагогічного дослідження є дитина. Мені це здається невірним. Об'єктом дослідження з боку наукової педагогіки має вважатися педагогічний факт (явище)» [6, с. 1]. Ця позиція була узята за основу радянською школою педагогіки. Виходячи з такого підходу, об'єктом пенітенціарної педагогіки є освіта та виховання неповнолітніх засуджених. Але вважаємо, що у сучасних умовах, коли особистість визнається найвищою цінністю суспільства, цілком логічним і необхідним є зміщення акцентів уваги з соціальних процесів на людину. Тому, на наш погляд, об'єктом педагогічного впливу є діти, які відбувають покарання у виховних колоніях, а організація процесу роботи з ними має відігравати підпорядковану роль. Отже, центральною фігурою, об'єктом пенітенціарної педагогіки має визнаватися особистість неповнолітнього засудженого.

У соціальному сенсі під вихованням розуміється спрямований вплив на людину з боку громадських інститутів з метою формування у нього певних знань, поглядів і переконань, моральних цінностей, політичних орієнтацій, підготовки до життя. Цілісний педагогічний процес виховання та освіти неповнолітнього засудженого в умовах відбування ним покарання у виді позбавлення волі є предметом пенітенціарної педагогіки. Суб'єктами виховання в умовах виховних колоній є не тільки професійні педагоги, а і практично весь персонал установи. Крім того, виховні функції виконує низка суб'єктів, які переважно перебувають поза межами режимної території. До них належать сім'я, трудові колективи, громадські організації, засоби масової інформації, органи правопорядку тощо.

Головним завданням пенітенціарної педагогіки є оптимізація процесу формування і розвитку особистості неповнолітнього засудженого в умовах відбування ним покарання у виді позбавлення волі. Для вирішення цього завдання потрібно вирішити низку теоретичних та практичних питань, як-от:

- 1) проаналізувати сучасний стан та спрогнозувати тенденції розвитку освіти і виховання неповнолітньої особи в умовах відбування нею покарання у виді позбавлення волі;
- 2) розробити теоретико-методологічні основи освіти та виховання неповнолітньої особи в умовах виховних колоній;
- 3) виявити закономірності навчання, виховання особистості і управління педагогічним процесом в умовах відбування нею покарання у виді позбавлення волі;
- 4) визначити зміст та обсяг освіти в умовах виховних колоній з урахуванням сучасного законодавства та інноваційних технологій;
- 5) розробити освітні стандарти з урахуванням умов перебування неповнолітньої особи у закритому соціумі;
- 6) розробити новітні методи (у тому числі авторські методики), засоби, форми, системи навчання і виховання неповнолітньої особи в умовах відбування нею покарання у виді позбавлення волі;
- 7) постійно вивчати та узагальнювати практику і втілювати у життя досвід педагогічної діяльності взагалі та надбань пенітенціарної педагогіки, у тому числі методики зарубіжних країн з обов'язковою їх адаптацією у відповідності до особливостей національного менталітету, психології тощо;
- 8) систематично підвищувати рівень професійної кваліфікації осіб, які беруть участь у педагогічному процесі в умовах виховних колоній;
- 9) прагнути до максимальної індивідуалізації педагогічного впливу щодо кожного конкретного неповнолітнього засудженого;
- 10) прогнозувати зміни соціально значущих характеристик особистості вихованця: рівня його освіти, пра-

восвідомості, ставлення до праці, до загальноприйнятої ієрархії моральних та культурних цінностей людства, релігії тощо.

Незважаючи на те, що умови утримання неповнолітніх є більш м'якими, ніж у виправних колоніях для дорослих засуджених, перебування у місцях позбавлення волі для осіб, яким ще не виповнилося 18 років, так само можна характеризувати як життєдіяльність у екстремальних умовах [4]. З урахуванням того, що дитині, через несформованість її психіки та організму в цілому, значно складніше долати психологічні проблеми та розв'язувати ситуації, пов'язані із взаємодією з оточуючим світом, на педагога покладається підвищена відповідальність не тільки забезпечити педагогічне стимулювання законослухняної поведінки засудженої неповнолітньої особи, а і допомогти їй подолати психологічні перешкоди, надати знання, необхідні для її адаптації в умовах закритого соціуму та ресоціалізації після звільнення з колонії.

Певною мірою завдання педагогічного впливу на неповнолітнього спрощується через те, що здебільшого дитина схильна до соціальної ролі учня. Але з урахуванням підвищеного потягу деяких неповнолітніх засуджених до самостійності може бути доречним і використання становно них елементів впливу з арсеналу пенітенціарної антропології, а саме створення умов, коли такий неповнолітній розуміє і визнає необхідність педагогічного впливу і право педагога на виховний, психологічний та освітній вплив. Тоді допомога у вирішенні його проблем буде дійсно ефективною.

Сучасна педагогічна теорія і практика рухається у напрямі гуманістичного особистісно-орієнтованого виховання і навчання. Тому пенітенціарна педагогіка, визнаючи систему керівних принципів, які мають стати основою для її теоретичного розвитку та практичної діяльності, зобов'язана спиратися на основні положення, закріплені Конституцією України, вітчизняне законодавство, міжнародні нормативні акти, ратифіковані Україною, та загальнонаукові методологічні застави. На нашу думку, основними принципами пенітенціарної педагогіки є:

1. Принцип пріоритету прав дитини.
2. Принцип гуманізму, як базовий принцип будь-якого втручання у фізичну, психологічну чи духовну сферу особи.
3. Принцип законності та пріоритету міжнародного законодавства, який означає встановлення міжнародного контролю у правовому полі поведінки з дітьми, у тому числі тими, щодо яких вважається, що вони вчинили кримінальне правопорушення.
4. Принцип науковості та врахування специфіки особистості дитини при складанні освітніх програм та виробленні правил поведінки з нею в умовах позбавлення свободи.
5. Принцип включення дитини у інформаційне поле, яке сприяє розвитку її особистісного потенціалу.
6. Принцип захисту дитини від чинників, які можуть зашкодити її фізичному, психологічному розвитку та адаптації у соціумі.
7. Принцип інтеграції дитини у суспільство.
8. Принцип корекції вад та компенсації прогалин первинної соціалізації дитини.
9. Принцип системності, який означає необхідність роботи з усіма структурними складовими особистості дитини.

Методами пенітенціарної педагогіки є система загальнонаукових методів та методів, розроблених суміжними науками (педагогікою, пенітенціарною антропологією, психологією, пенітенціарною психологією та ін.), адаптованими нею до свого предмету. Склад цих методів обумовлений завданнями, які вирішує пенітенціарна педагогіка і включає у себе: 1. Загальнонаукові методи, як-то: діалектичний, методи спостереження, порівняння, аналізу, синтезу, дедукції, індукції тощо. 2. Галузеві методи, по-

кликани вирішувати завдання пенітенціарної педагогіки на різних стадіях роботи з засудженими неповнолітніми особами це: 1) методи збору відомостей, як-от: а) педагогічне спостереження, яке відрізняється цільовою системністю і вивчає дитину в усіх її проявах; б) педагогічне опитування, у якому можна виділити бесіду, що може проводитися як із дитиною, так і з її оточенням. Мета бесіди може бути ознайомчою, профілактичною, виховною тощо; в) анкетування за допомогою різних питальників, анкет, тестів (текстових або проєктивних); г) документальне спостереження, при якому можуть піддаватися вивченню кримінальні справи, особисті справи засуджених, листи, щоденники тощо; д) психолого-педагогічний експеримент, який надає можливість отримати важливу для освітньої та виховної роботи інформацію (варто сказати, що застосування експерименту у педагогіці обмежено тими ж кордонами, що й експеримент у кримінологічній науці: він не може виходити за межі нормативних заборон, суперечити моральним нормам, створювати умови для формування негативних якостей особи та/або провокувати їх прояв); 2) методи обробки первинних даних, які включають у себе: а) узагальнення отриманих відомостей; б) їхній аналіз (у тому числі порівняльний), систематизацію, кількісні підрахунки, наукову інтерпретацію та оцінку даних; 3) методи загального та наочного викладання результатів досліджень у вигляді текстового документу (звіту, висновків тощо), таблиці, графіка; 4) методи впливу (взаємодії) з вихованцем.

Остання позиція – методи впливу (взаємодії) з вихованцем – потребує окремого розгляду, оскільки, як правило, у кожному конкретному випадку для надання допомоги має бути застосований не один метод, а їх система, тому що робота пенітенціарного педагога відбувається у дуже складних умовах дії низки заздалегідь непередбачуваних чинників. Обрання методів обумовлено рівнем розвитку та підготовленості суб'єктів педагогічного процесу, змістом освіти, умовами, у яких він відбувається.

Велику роль у процесі взаємодії педагога з дитиною відіграє педагогічна ситуація, яка може виникати спонтанно, а може і цілеспрямовано створюватися педагогом з метою формування і розвитку особистості неповнолітнього. Досить часто така взаємодія супроводжується значними емоційними проявами. Важливо, щоб педагог мав контроль над цією ситуацією і вона сприяла досягненню позитивних педагогічних результатів.

За критерієм організації педагогічної діяльності можна виділити масові, групові та індивідуальні форми навчання і виховання. За способом здійснення педагогічний вплив може бути прямим і непрямым. А реакція на нього – передбаченою або непередбаченою, керованою або некерованою. Зрозуміло, що в ідеалі педагог має прагнути до уникнення втрати контролю, але, на жаль, таке можливо не завжди. За емоційним пофарбуванням реакції вихованців можуть бути емоційними або байдужими, за спрямуванням – позитивними або негативними, за формою сприймання – сприйнятими або проігнорованими, активними або пасивними тощо.

Досить часто неповнолітні засуджені не бажають докласти власних зусиль до отримання освіти, а сам процес виховання сприймається ними як складовий елемент покарання, і, відповідно, ставлення до нього у більшості випадків є заздалегідь негативним. Крім того, застосування лише вербальних (словесних) заходів впливу, досить часто буває не тільки не ефективним, а і, навпаки, дає зворотний результат, оскільки якщо вихователем (психологом, педагогом та ін.) запропонована ідеальна, але без урахування конкретних об'єктивних обставин, модель поведінки, вона практично не може бути втілена у життя через те, що цьому заважає низка несприятливих чинників, у яких відбувається життєдіяльність засудженої особи. Тому вербальний вплив має поповнюватися відповідним впливом на означені чинники, додатковими організаційними захо-

дами (скажімо, наданням особі якихось розпорядчих повноважень, залученням до процесу членів самодіяльних організацій, які мають авторитет, не побоюються висловлювати власну точку зору і діяти відповідно до власних переконань тощо).

За критерієм організації взаємодії педагогів та вихованців можна виділити масову, групову та індивідуальну форми навчання і виховання. Усі ці форми доповнюють одна одну і мають застосовуватися комплексно. Проблеми методів та методики педагогічного впливу в умовах відбування неповнолітнім покарання у виді позбавлення волі має бути присвячено окреме розгорнуте дослідження.

Висновки. Підсумовуючи, варто сказати, що проблема ефективності педагогічної діяльності в умовах виховних колоній щільно пов'язана з проблемою запобігання злочинності як в умовах закритого соціуму, так і в умовах відкритого суспільства. Однак головна складність при втіленні у життя теоретичних надбань пенітенціарної педагогіки і наук, суміжних з нею, полягає у тому, що результативно така діяльність може бути тільки за умов розвитку її на міцному науковому фундаменті – чітко окресленому об'єкті, предметі, визначенні завдань, розробці методології, обранні дієвих методів, вдосконаленні існуючих методик та формуванні нових з урахуванням сучасних нормативно закріплених принципових підходів роботи з неповнолітніми особами. Пенітенціарна педагогіка має сконцентрувати зусилля саме на проблемі роботи з неповнолітніми засудженими, або такими дорослими, до яких, з урахуванням їхніх особистісних характеристик, можуть бути застосовані такі ж методи, як до дитини. Робота ж з дорослими засудженими, які мають нормальний розвиток, має будуватися на принципах пенітенціарної антропології. Така спеціалізація сприятиме покращенню результативності пенітенціарної системи.

Вирішення завдань пенітенціарної педагогіки можливо лише за наявності достатньої кількості кваліфікованих фахівців у цій галузі у масштабах України. Для цього мають бути створені як умови для розвитку теоретичної бази, так і режим сприяння практичним працівникам. Держава повинна створити умови, за яких у цьому секторі соціальної діяльності будуть задіяні найкращі кадри. Теоретична підготовка таких фахівців має доповнюватися семінарами та практикумами для оволодіння не тільки глибокими знаннями, а й ефективними навичками диференційованого впливу на неповнолітніх, які порушили закон, але потребують педагогічної допомоги. Поряд із вітчизняними науково-практичними досягненнями потрібно розвивати й обмін знаннями на міжнародному рівні. Політика держави щодо дітей дійсно має стати пріоритетним напрямом дії. Велику роль у заохоченні досвідчених та кваліфікованих кадрів має відіграти цільова політика держави по створенню привабливості (у тому числі матеріальної) такої діяльності.

Виховний процес у пенітенціарній установі є таким, що відбувається в умовах екстремальної життєдіяльності. Тому на педагогів у виховних колоніях покладається обов'язок не тільки надати вихованцям освіту, навчити правилам поведінки у суспільстві, а і педагогічними засобами компенсувати негативні чинники, з якими неповнолітні стикаються в умовах закритого соціуму (об'єктивні проблеми колективів, ізолюваних від суспільства, кримінальна субкультура, фонові явища злочинності [4] тощо). Виховна робота із засудженими у пенітенціарних установах повинна проводитися і на індивідуальному рівні з урахуванням умов мікрогрупової структури та особливостей усього колективу колонії, і на рівні малих груп, і на рівні колективу колонії.

Соціально-педагогічна система пенітенціарної установи як організаційна структура має діяти відповідно до науково розробленої на державному рівні загальної програми, яка, включаючи цільовий, змістовий, діяльнісний і результативний компоненти, забезпечуватиме належний

рівень освіти, виховання, виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених.

Методологія педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими має виходити із єдності усіх компонентів виховного середовища, яке включає у себе особу вихованця як члена відносно закритого мікросередовища виховної колонії, та члена суспільства взагалі. Причому взаємодія неповнолітнього засудженого з усіма складовими цих структур повинна відбуватися за умов педагогічного впливу кваліфікованих фахівців.

Нормативний та інформаційний компоненти педагогічного процесу у пенітенціарних закладах мають ґрунтуватися на пріоритетах прав дитини та принципах, які відповідають міжнародним стандартам і нормам вітчизняного законодавства. Це забезпечить диференційований підхід до кожного неповнолітнього засудженого і сприятиме ефективності педагогічної роботи. Результати такої діяльності створять умови для безпеки як у виховних колоніях, так і у відкритому соціумі, до якого вихованці повертаються після відбуття покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Валуйська М.Ю. Пенітенціарна антропологія: її зміст та роль у позитивному кримінологічно значущому впливі на осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2013. – С. 158-167.
2. Валуйська М.Ю. Пенітенціарна психологія: її зміст та основні проблеми // Порівняльно-аналітичне право : електрон. фах. наук. вид. / Ужгородський нац. ун-т. – 2014. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/6_2014/78.pdf.
3. Ветошкин С.А. Пенитенциарная педагогика как наука и область практической деятельности : дис. ... докт. пед. наук. – 13.00.01. – М., 2002. – 327 с. Научная библиотека диссертаций и авторефератов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [disserscat.com/content/penitentsiarnaya-pedagogika-kak-nauka-i-oblast-prakticheskoi-deyatelnosti#ixzz3nbXVj5a0](http://www.disserscat.com/content/penitentsiarnaya-pedagogika-kak-nauka-i-oblast-prakticheskoi-deyatelnosti#ixzz3nbXVj5a0).
4. Голіна В.В., Валуйська М.Ю. Запобігання злочинності в Україні : навч. посіб. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2007. – 104 с.
5. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. : учебное пособие для педагогических учебных заведений / Под ред. академика РАО А.И. Пискунова. – 2-е изд., испр. и дополн. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 512 с.
6. Макаренко А.С. Педагогические сочинения в восьми томах. – Том 1. – Педагогические работы 1922–1936. – С. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libclub.net/M/MakarenkoAntonSemenovich/MakarenkoAntonSemenovich-69-1.htm>.
7. Основи пенітенціарної психології та педагогіки : навч. посіб. – Замула С.Ю., Костенко В.А., Мандра В.І., Падалець Б.В., Скоков С.І. // За заг. ред. проф. В.М. Синьова. – Біла Церква, 2003. – 101 с.
8. Пахомов І.В. Пенітенціарна педагогіка в роботі персоналу ВКВСР. – Білоцерківське училище ППП ДКВС України : офіційний інформаційно-ресурсний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-rc.org.ua/index.php/pedagogika/23-pahomov-pen-pedagogika>.